

Utdrag ur

BUTTLE KYRKA GOTLAND VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLAN 2008

Ansvariga för vård- och underhållsplanen

Inför upprättandet av denna vård- och underhållsplan för Buttle kyrka har kyrkan och kyrkogården besiktigats av undertecknad.

Ansvariga för vård- och underhållsplanens olika delar anges här nedan.

(Namn inom parentes anger dock att i planen endast använts där angivet besiktningsprotokoll eller åtgärdsprogram, upprättat av resp. namngiven konsult.)

Kyrkobyggnad	Arkitekt Jan Utas
Elinstallationer och åskskydd	(Elingenjör Peter Ström)
Kyrkogårdsmur	Arkitekt Jan Utas
Kyrkogård	Arkitekt Jan Utas
Växtlighet på kyrkogården	Antikvarie Eva Selin
Kalkmålningar	Ej utsedd
Stenarbeten	Ej utsedd
Inventarier av trä	Antikvarie Rebecka Svensson
Inventarier av metall	Antikvarie Rebecka Svensson
Inventarier av sten	Antikvarie Rebecka Svensson
Textilier	(Textilkonsultfirma Lotine)
Kyrkklocka/-or	(Ing. Ingvar Rohr)
Övriga inventarier	Antikvarie Rebecka Svensson

Källförteckning

Otryckta källor

Handlingar i Gotlands fornsals arkiv, Visby

Inventering av inventarierna i Buttle kyrka 2003-12, utförd av Birgitta Lerberg m.fl.

Inventering av Buttle kyrkogård, utförd 1996 av antikvarie Torsten Gislestam, Gotlands fornsal.

Utvändig restaurering av Buttle kyrka, Dokumentation 1988-98, antikvarie Anna Malmsten, Gotlands fornsal.

Tryckta källor

Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, 1990.

Lagerlöf, E., Svahnström, G., Gotlands kyrkor, 1991.

Rohr, I., Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.

Svahnström, G., Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.

Sveriges Kyrkor, Gotland, bd IV:3, 1952.

Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.

Utas, Jan Andréasson-, Om gotländska valv, examensarbete i Arkitekturens teori och historia, Chalmers tekniska högskola, 1971.

Händelselista

ÅR	BYGGNADSEDEL ETC.:	REF.
1100-tal	Kyrkobygget påbörjades, kor med absid och långhus uppfördes (SvK anger att koret uppfördes o. 1150 och långhuset o. 1160, av byggnadshyttan Majestatis).	GK SvK
1150	Triumfkrucifix.	SvK
t. 1200-tal	Kyrkobygget fullbordades genom tornet i V (SvK anger att tornet byggdes mellan 1218 och 1236. 1218 är ett årtal som Strelow anger och 1236 ett som taxuslistan anger). I samband med detta breddades möjligen korportalen.	GK, SvK SvK
1218	Byggnadsår enligt Strelow.	SvK
1236	Muralmålningar i form av kvadrar i triumfbågen. Taxuslistan.	GKM SvK
1250-tal	Dopfunten (SvK anger att den är från 1200-talets förra hälft och att den är tillverkades av mästaren Calcarius II: s verkstad).	GK, SvK
1300-t	Koret moderniserades (SvK anger tiden omkr. 1225) genom att absiden revs, i stället gjordes en tillbyggnad åt Ö med rak avlutning. Altarfönstret av Egyptianus' typ med glasmålningar av Lye-mästaren. Sakristian (SvK anger tiden omkr. 1225).	GK, SvK GK, SvK
o. 1330	Triumfbågen utvidgades.	SvK
o. 1400	Altarskåp.	GK, SvK
o. 1450-tal	Passionsmålningarna målades.	GK, GKM
1662	Baldakin.	Inskr., GK
1600-tal	Delar av bänkinredningen.	SvK
t. 1700-tal	Predikstolen. Långhusets och sakristians yttertak var belagda med bräder.	GK, SvK SvK
1700	Genom ett blixtnedslag förstördes tornhuvuven och övre delen av tornets murverk skadades. Klockan föll ned och slog hål i ringkammарvalvet. Ett provisoriskt plant brädtak byggdes för tornet.	GF
1706	Valvet över ringkammaren i tornet reparerades av Jonas Månsson Dufwa.	GF
1732	Skrank mellan långhuset och ringkammaren.	SvK
1740	Kyrkklockan göts av Johan Fahlsten, (GF anger att Tullsten göt om klockan) Stockholm (SvK anger att den omgöts 1730).	GKR, SvK, GF

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1741	Den övre delen av den skadade muren revs ned ca 18 alnar. Murverket reparerades men återuppbyggdes ej till den ursprungliga nivån. I det övre ej återuppbyggda murverket fanns gluggar. Den 5 juli var tornhuven färdigbyggd av Olav Ganarfve, Källunge, och klockan hängdes upp av Morten Glömsker.	GF
1742	Nytt brädgolv i kyrkan, dopfunten flyttades fram i koret. Vattendäcket med ränna byggdes i tornet under klockan. Sex träpelare sattes i gluggarna som också kläddes med bräder.	GF
1746	Tre stigluckor på kyrkogården av trä fanns ännu kvar.	SvK
1753	Bekännelsepall/skriftepall. Bänkinredningen i kyrkan gjordes klar och predikstol, skrank m.m. målades.	SvK GF
1755	Nämns fattigstocken. Nytt tak lades på sakristian.	SvK GF
1756	Nya sparrar och bördning till kortaket.	SvK
1757	”Uppsatsen” på altarskåpet trol. tillverkad av Johan Hernell.	SvK
1758	Köptes 100 pannor tegel till ”sånghustaket” (kortaket), som tidigare var taket belagt med bräder.	SvK
1762	Två nya kyrkdörrar.	GF
1762-65	Upptagning av fönster på långhusets N sida.	GF
1763	Nummertavla. Tornet lagades på Ö och S sidorna där hörnstenar hotade att falla ned. Läktare.	SvK GF GF
1764	Upptogs 2 st. fönster på långhusets N sida.	GF
1768	Nämndes en straffstock.	SvK
1760-tal	Fönster förstorades. Koret belades med tegeltak (tidigare falar).	GF GF
1772	Epitafium över landsgevaldigern Lars Bromander. Köptes två tunnor med kalk till ”sånghustaket” (kortaket).	SvK SvK
1780	Predikstolen förbättrades av snickaren Fries och målades av Johan Nicklas Weller som också levererade vissa av ”ziaraterna”.	SvK, GK
1781	Johan Nicklas Weller målade stora delar av inredningen och gardinmålning kring altaret, predikstolen samt över fönstret på N sidan.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1700-tal	Delar av bänkinredningen.	GK
	Johan Nicklas Weller målade bänkluckor.	GKS
1802	Dörr till sakristian förfärdigades av "skolmästaren".	SvK
1812	Timstock fanns på kyrkogården.	SvK
1821	Levererade glasmästare Bergman nya glas.	SvK
	Två nya fönsterkarmar förfärdigades av "Skolmästaren".	SvK
1826	Levererade glasmästare Bergman nya glas med bly (trol. de Ö).	SvK
1830	Var långhusets brädtak målat med vattenfärg "med dåligt tecknade löf och Ornamenten".	SvK
	Nämndes att det i korfönstret fanns "fragmenter af inbrändt glas".	SvK
1860	Lövträd planterade runt kyrkan.	GF
1882-83	Omfattande inre och yttre restaurering enligt förslag av arkitekt Fritz Eckert och byggmästare Nils Pettersson.	GF SvK
	– Tornhuven reparerades.	GF
	– Kyrkan putsades om.	SvK
	– Kolonnerna av trä i gluggarna ersätts med d:o av kalksten och brädbetäckningarna tas bort.	GF
	– De stora rundbågiga fönstren fick nu sin form; ett åt S, två åt N i långhuset; ett åt S i koret; en litet tidigare upptagen öppning vid predikstolen i långhuset försågs med fyrpassformig omfattning. Katedralglas insattes. Det N fönstret i sakristian togs upp.	GF, SvK
	– Man fann grunden till absid i Ö.	SvK
	– Nya portblad av ek, de dekorerades med smide i medeltidsstil.	GF, SvK
	– Sakristiingången höjdes.	GF
	– Altaravsatsen stenkäddades och ett nytt altarskrank byggdes. Altaret flyttades 60 cm åt Ö.	GF
	– Orgeln, byggd av Åkerman & Lund, Stockholm.	SvK, ISO
	– Läktaren förstorades.	SvK
	– Nya bänkar vilka ersatte äldre från 1700-talet.	SvK
	– Predikstolen stympades och misshandlades, (målades i mörka färger).	SvK, GF
	– Diken och stenvägg anlades runt kyrkogården.	SvK
1800-tal	Huvudparten av bänkinredningen.	SvK
1926	Värmeledning med central under sakristian.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1956-57	Omfattande restaurering under ledning av arkitekt Olle Karth på grundval av ett tidigare förslag av arkitekt Erik Fant:	GK
	– Tornet putslagades och övriga fasader putslagades och kalkavfärgades.	GF
	– Långhusets och korets tak lades om.	GF
	– Fönster med blyinfattade glas byttes mot nya, glas i passformade fönster byttes ej.	GF
	– Nytt värmesystem installerades.	GF
	– Predikstol (återställdes) och altare renoverades.	GF
	– Kalkmålningar från 1400-talet togs fram.	GF
	– Altarskåpet restaurerades.	GF
	– Läktaren revs (barriären återanvändes som orgelpodium i ringkammaren).	GF
	– Nytt altarskrank.	GF
	– Triumfkrucifixet konserverades av konservator Erik Olsson.	ATA
	– Dopfunten flyttades från S väggen i koret till den V delen av kyrkan.	ATA
1956	En liten hållkista med minst tre skelett påträffade på kyrkogården.	ATA
1968	Orgeln byggdes om av Andreas Thulesius, Klintehamn.	ISO
1981	Altarskåpet konserverades av konservator Marianne Korsman-Ullman.	ATA
1984	Triumfkrucifixet konserverades av konservator Peter Tångeberg, Raä.	ATA
1987	Dopfunten flyttades från V delen av kyrkan till triumfbågen.	ATA
1989	Kyrkan genomgick en yttre restaurering efter programhandlingar av arkitekt Ulf Dahlberg, Raä, entreprenör NärBygg:	GF
	– Tornhuven reparerades och taken justerades.	GF
	– Koret försågs med ny vindskiva.	GF
	– Samtliga fasader putsades och kalkavfärgades, lagningar utförda i KC-puts ersattes med ren kalkputs, gammal kalkputs behölls som underlag.	GF
	– Fint huggen kalksten i fasaderna rengjordes rena från alger och lavar.	GF
	– Vattendäcket nygjordes. Bjälkarna till klockdäcket byttes delvis ut mot nya.	GF
	– Nya öppningsbara fågelskydd.	GF

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	– Långhusportens panel byttes och korets målades.	GF
	– Fönstren renoverades och justerades. Glasmålningarna konserverades.	GF
1989	Mässhake, predikstolskläde, stola och antependium renoverades av Britt Guldbrandzén, Tumba.	ATA
1994	En mindre inre restaurering utfördes efter förslag av arkitekt Jan Utas, Visby: Långhus- och tornväggarna i kyrkorummet rengjordes, valven kalkavfärgades, dito i sakristian. Omfattningar, trätak och muralmålningarna rengjordes och mindre sprickor lagades. Bänkkvarteren målades om. Ljuskrönornas kedjor målades. Lampetter monterades i kyrkorummet. Långhusets portal försågs med hängränna.	GF
1999	En gravvård konserverades av Stenkultur i Stockholm AB.	ATA
2002	El-ringning installerades.	GF
2008	Tornportalen rengjordes och konserverades av konservator från Byggnadshyttan.	

Förkortningar:

ATA	Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.
GF	Gotlands fornsals arkiv
GF: 1994	Buttle kyrka Utvändig restaurering 1994 dokumentation.
GK	Lagerlöf, E., Svahnström, G., Gotlands kyrkor, 1991.
GKM	Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.
GKR	Rohr, I., Gotlands Kyrkklockor och Ringningsseder, 1985.
GKS	Svahnström, G., Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.
ISO	Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989: II, Linköping och Visby stift, 1990.
Inskr.	inskrift i kyrkan
o.	omkring
s.	sent
SHM	Statens Historiska Museum
Strelow	Nilssøn Strelow, H., Cronica Guthilandorum, 1633.
SvK	Sveriges Kyrkor, Gotland bd IV:3, 1952.
t.	tidigt

